

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 7.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Készült a
Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Lendület Kutatócsoport keretében
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében

A borítón:
Jelmeztervek Csokonai Vitéz Mihály *Tempefői c. vígjátékához*
(vízfestmény, 1809 körül)
Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára, K 90, belső címlap

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A kötetek honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, a BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja és hálózati kiadója • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

Néprajz és irodalomtörténet: egymásba fonódó utak

Az alábbiakban a *néprajz* terminust használom annak a tudományágnak a megnevezésére, amelyet az irodalomtörténettel való összevetésben megpróbálok értelmezni. Ez a választás kettős elhatárolást jelent. Először is szándékosan nem a szűkebb területet jelentő, s az irodalomtörténettel könnyebben összemérhető *folklorisztika* fogalmát alkalmazom és vizsgálom, legalábbis kezdetben és kiindulásként nem. Úgy vélem ugyanis, van arra példa, hogy a néprajz más területeinek szintén lehet érvényes mondanivalója irodalmi szövegekről (így a tárgyi néprajznak vagy éppen a társadalomnéprajznak),¹ s ezt a tágabb érvényességet akkor is szeretném fönntartani, ha erről a továbbiakban nem fogok beszélni. Másodsor: ugyancsak kerülni fogom az *etnográfia* terminust, bármennyire helyettesíti is az utóbbi időben az előbbi kifejezést. Ennek nem csupán helyzeti jelentősége van, hiszen a két szó már lassan nem szinonimája egymásnak, hanem speciális használati köre kezd kialakulni. A leíró tartalmúnak tekinthető *néprajz* szóhoz képest az *etnográfia* inkább az értelmező szándékot hordozza. Csakhogy egyre kevésbé lehet komolyan vehető pályaeértelmezés egy alapvetően gyűjtői tevékenységet preferáló működés. Megítélésem szerint Erdélyi Zsuzsanna és Kallós Zoltán néhány éve bekövetkezett halála szimbolikusan is lezárta ezt a lehetőséget. Talán ők voltak az utolsó nagy képviselői a gyűjtés és közreadás egymás utániségében felfogható, a néprajzot a nagyközönség számára deskriptív formában megjelenítő tudósi éthosznak, amely egyébként széles körű ismertségüket és népszerűségüket is megalapozta. Akár akarjuk, akár nem, az ő kutatói világuk immár egyre inkább mögöttünk van, így nem kell feltétlenül a tudományág megnevezésének finom megkülönböztetésével utalni arra a másféle felfogásra, amelyet a legmagasabb szinten ők testesítettek meg. Vagyis számomra használható kategóriának tűnik a *néprajz*, s értelmezése nem tartal-

* A tanulmány előadásként hangzott el *A néprajztudomány helyzete és jövője V. A néprajz és a társtudományok* című tanácskozáson (Budapest, 2020. január 23.). A szerkesztő köszönetet mond Borsos Baláznak, a tanulmánykötet szerkesztőjének, hogy hozzájárult az írás jelen kötetbeli, előzetes közléséhez is.

1 Ezt példázza a következő tanulmánykötet: SZILÁGYI Miklós, *Személyes emlékezet, élet-történet, szépirodalom: Néprajzi tanulmányok* (Budapest: Kalligram Kiadó, 2018).

mazza az előbb érzékeltetett megkülönböztetést. Még ha az utóbbi évek sajátos jelenségeként képesek voltak a magyar szellemi életben szerzői státuszba emelkedni s ezáltal mintegy „néprajzos”-ként feltűnni olyan személyiségek, akik legföljebb előadóként (esetleg adatközlőként) szolgálnának méltó figyelemre² – gondolok itt például Kóka Rozália vagy Berecz András könyveinek a megjelenésére és médiaszerepléseik külsőségeire. Mindazonáltal ez a folyamat aligha tud sokáig fennmaradni, s meg fog szűnni a *néprajz* versus *etnográfia* eltérő tudományértelmezést jelentő jelentése is.

A néprajz és az irodalomtudomány egymásra utaltsága lehetne akár egyszerű szakmai közhely is, ám mégsem az: ezt a kapcsolatot ugyanis minden újabb tudománytörténeti periódusban, s minden kutatói nemzedéknek újra kell definiálnia, s meg kell töltenie tartalommal. Azaz nem elegendő a jelenlegi helyzetet azzal elintézni, hogy felsoroljuk a néprajz tudománytörténetéből mindazokat, akik annak idején irodalomtörténészként indultak vagy legalább magyar szakot végeztek, s ezzel azt sugalljuk: korábban is ugyanaz volt a helyzet, mint jelenleg, s nyilván ez lesz a jövőben is, hiszen a néprajzosok mindig tanultak az irodalomtörténészekről, az irodalomtörténészek meg bizonyos kérdésekben mindig támaszkodtak a néprajzosok megállapításaira (pontosabban: általában egyszerűen felülvizsgálat nélkül „elhitték”, amit bizonyos kérdésekben a néprajzosok mondtak). Pedig éppen az lehet az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy mely pontokon lehetséges újraalakítani ezt az elemi viszonyt, s mi módon működik a cserekapcsolat akár a fordított irányba is.

Előrebocsátanám: mindaz, amit el fogok mondani, nem a néprajz legfontosabb teljesítményeit kívánja összefoglalni az utóbbi időszakból. Kizárólag egyetlen, számomra lényeges szempontnak a végigkövetésére tennék kísérletet, természetesen úgy, hogy ezzel nem vonom kétségbe más szempontok és vélemények relevanciáját, ezért aztán semmiféle értékítélet nincs abban, kit említek név szerint s kit nem.

Egy személyes emlék felidézésével kezdeném, hogy mielőbb eljussak saját szempontom körvonalazásához. 1991-ben jelen voltam Gunda Béla akadémiai székfoglalóján, amelyen osztályelnökként Németh G. Béla elnökölt. Gundát ugyan korábban nem ismertem testközelből, csak hírből és szövegeiből, de Németh G. Béláról bőségesen voltak személyes élményeim is (egyetemi hallgatóként több félévig jártam egyetemi óráira, s túljutottam már a felfokozott várokozáson éppúgy, mint az elemi csalódáson, s inkább a korábbi teljesítménynek szóló, megértő, szeretetteljes elnézés állapotában leledztem). Mindazonáltal még így is okozott némi meglepetést, amikor Németh G. Béla Gunda előadására

2 Az adatközlők szerzőségének szerzői jogi dilemmáiról Tombácz János meséinek kapcsán lásd DOMOKOS Mariann, *Mese és filológia: Fejezetek a magyar népmeseszövegek gyűjtésének és kiadásának 19. századi történetéből*, Néprajzi tanulmányok (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2015), 383–388.

levezető elnökként reagált, hosszasan és szándéka szerint dicsérőleg egyébként. Gunda Béla akadémiai székfoglalója megjelent nyomtatásban, azt ma is bárki elolvashatja, s megítélheti erényeit és fogyatkozásait (Isten ne vegye bűnömül, nekem annak idején nem tetszett, hogy úgy hivatkozott évtizeddel korábbi gyűjtések adataira, mintha az az előadás jelen idejében is létező hagyományelem lenne, azaz a történetiség elvét alig érzékelttem benne...).³ Németh G. Béla szavait már csak ez egykori jelenlévők memóriája őrzi, mint ahogy az én gyarló emlékezetem is. Persze aligha tudnám ma már felidézni az egész rögtönzött és csapongó gondolatmenetet, csak az egykorúan is számomra jelentőségtelinek bizonyuló részlet maradt meg bennem igen erősen. Gunda szavaira reflektálva a levezető elnök a néprajz időszerűségét egy személyes hangú emlékidezésben vélte megadni; e szerint pedig azzal vélte egyértelművé tenni, hogy neki igenis van áttekintése, hozzáértése és kompetenciája a megítéléshez, mert hiszen egyetemista korában (!) ő is részt vett – nyelvjárásgyűjtésben (!). S még csak észre sem vette, hogy az, amit szóba hozott, még csak köszönőviszonyban sem volt a néprajz társadalomtudományként való megközelítésével...

Nem akarom persze túlságosan komoly következtetésekkel megterhelni ezt az élményemet: tudom, hogy Németh G. Béla nem volt mindig az, amivé ekkorra az életkora változtatta (bár az tagadhatatlan, hogy Gundánál jelentősen fiatalabb volt), s nyilván tudott ő valaha ennél sokkal többet és mélyebbet a néprajzról mint tudományos megközelítésről, csak azt már elfelejtette – vagy éppen akkor nem jutott az eszébe. S nyilván én is kíméletlen vagyok, hogy éppen ebben az inkább elfeledendő szituációban idézem most őt fel. Mindazonáltal ez az eset annak idején komolyan elgondolkoztatott, s talán éppen a rám tett egykori hatásában van a jelentősége. Úgy láttam, az a nemzedék, amelynek két kiváló és egyértelműen tisztelhető tagját (Gunda Bélát és Németh G. Bélát) hallottam akkor, s amely – kis túlzással – számomra a nagyapáim generációját idézte föl, reménytelenül képtelenné vált az igazi szakmai kommunikációra néprajz és irodalomtörténet viszonyában. Meglehet, nem volt igazam, esetleg túl türelmetlen voltam – bár ekkori véleményemet amúgy sem osztottam meg senkivel, megtartottam magamnak. Csak most idézem föl, nyilván célzatosan.

Úgy vélem ugyanis, jelenleg egészen más a helyzet, s az, amit ezután az 1991-es élményem után még egy darabig nem találtam, most már megvan: vannak jelei, sőt immár eredményei is egy újraalakított viszonynak. Ez persze csak azért jöhetett létre, mert a kapcsolatfelvételben érdekelt mindkét tudományterület, a néprajz és az irodalomtörténet sem maradt az, ami egykoron volt.

A két tudományterület kapcsolatában az utóbbi néhány évtizedben – megítélésem szerint – a popularitás történetiségének és a textológiának az újragon-

3 A szöveg megjelent: GUNDA Béla, *Hagyomány és európaiság: Akadémiai székfoglaló 1991. január 28.*, Értekezések, emlékezések (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994).

dolása hozta a legfőbb újdonságot. Ennek folyamatát talán érdemes egyetlen életművön keresztül szemléltetni, mégpedig Küllős Imola munkássága révén, amelynek érdemes röviden felvázolni belső fejlődési logikáját az 1970-es évektől mindmáig. Küllős Imola folklorisztikai érdeklődése kezdetben erősen strukturalista jegyeket is mutatott; ez aligha volt független az átfogó értelmezés iránti igénytől, amely a népdalfogalom történeti alakulásának elemzésétől bizonyos folklórműfajok tipológiai rendszerezéséig terjedt. A szerző idevonható dolgozatai a strukturalizmus hazai, nem túl maradandó hatásának folklorisztikai eredményeihez tartoznak – amennyire meg tudom ítélni, túl sok párhuzamuk nem is volt ebben az időszakban a hazai néprajzi szakirodalomban, s folytatásának se nagyon látszik a nyoma. Már ehhez a megközelítéshez elengedhetetlen volt azonban annak az elemzendő korpusznak a meghatározása, amely sokoldalúan, részben még akár statisztikai módszerekkel is elemezhető. Küllős Imola ezért nyúlhatott például a csángó dalok és balladák kvantitatív elemzése érdekében egyetlen adatközlő-énekes (Gyurka Mihályné Jankó Mária) folklórtudásához vagy a szerelmi daltípusok elemzése kedvéért két folklórkiadvány (Erdélyi János és Berze Nagy János gyűjteménye) anyagához. Ám az ilyen típusú vizsgálatok relevanciája általában attól függ, vajon mennyire bízhat az elemző abban, hogy a lehetőségig teljes korpuszra alapozhatja vizsgálatait. Küllős Imola óvatos és átgondolt témaválasztásai elkerülték a legfőbb buktatót, ma is figyelemre méltó tanulmányai a pontosan kijelölt határok miatt nem estek bele a túlzott általánosítás hibájába, de az eredmények kiterjesztéséhez szükséges lett volna arra a kétségbevonhatatlan meggyőződésre, hogy a magyar folklorisztika már elvégezte legalább a történeti anyag teljes körű feltárását és publikálását. Küllős Imolában azonban nyilván erős (és mi tagadás: megalapozott) kételyek éltek ez iránt. Ezért kísérletet tett az első módszeres, XIX. századi folklórgyűjtések előtti folklóralkotások szöveganyagának felkutatására, amely csakis archivális források révén volt lehetséges. A kéziratos énekeskönyvekre, dalgyűjteményekre és ponyvanyomtatványokra irányuló, feltáró jellegű kutatások pedig immár új kutatási területre vezettek el, merthogy némileg mást talált ott a gyűjtő, mint amit remélt.

Küllős Imola mindazt, amire rábukkant, nem tudta vagy akarta csupán a népköltészet történeti korpuszának kiegészítésére felhasználni, hanem arra kellett megtalálnia a megfelelő fogalmi apparátust és elemzési metódust, hogy ezt a más jellegű, hatalmas szöveganyagot (voltaképpen egy új korpuszt) miképpen tudja értelmezni. Így jutott el a *közköltészet* funkciójának és jellegének felismeréséhez, majd pedig ennek a fogalmi definiálásáig – eredendő, már a korai dolgozataiban is megragadható vonzalma a tipológia és osztályozás iránt nyilván sokat segített abban, hogy sikerült megtalálnia egy olyan rugalmas meghatározást, amely illeszkedett az összegyűjtött anyag sokszínűségéhez, és kellően stabil alapot jelentett a későbbi feldolgozáshoz is. Erről a sikeres és inspiratív, párhuzamosan végzett textológiai és értelmezői munkáról árulkodnak Küllős

Imola újabb kutatásai, legutóbbi, nagydoktori értekezéséből kinőtt monográfiájától⁴ egészen a (Csörsz Rumen István irodalomtörténeti és zenei közreműködésével sajtó alá rendezett) egyre sorjázó szövegkiadásaiig.⁵

Küllös Imola munkássága kirajzol egy olyan szemléleti átalakulást, amely a folklór-felfogások módosulását a konkrét folklórszövegek bővülő, átalakuló körének bevonásával együtt teszi érzékelhetővé. A korai tanulmányok zárt paraszti folklórjától eljutunk ilyenformán a sztálini munkatáborok műfajilag ugyan a korábbi folklórhagyományokhoz kötődő, de frazeológiájában és irodalmi mintáiban műköltői elemekből is erősen építkező verses szövegeiig. A történeti folklorisztika helyzet-meghatározása eszerint nem az „időnk lejárt” típusú, lemondó búcsúzás (mintegy a „huszonnegyedik órában vagyunk”, állandó és lankadatlan gyűjtésre biztató, az archaikumokra kihegyezett, kissé túlhaladottnak látszó néprajzos mentalitás logikus következményeként), hanem a tudománytörténeti reflexióval megalapozott önpozicionálás. Azaz annak állítása, hogy lehetséges a XIX–XX. századi eszmetörténeti alapokon megalkotott népköltészet-fogalom *előtti* és *utáni* folklorisztikai jelenségek megragadása, dokumentálása és elemzése. Mi több, ez nemcsak lehetséges, hanem alapvető tanulságokat ígérő kutatói program, amely nem szorul rá arra, hogy folyamatosan egy időtlen eszménynek tekintett, erősen átesztétizált és történeti vonatkozásaitól megfosztott *népköltészet-* és *nép-*definícióhoz mérődjön hozzá a kutatott anyag feldolgozása.⁶ Ennek felgyorsulása és látványosan produktívvá válása alighanem elképzelhetetlen lett volna annak a találkozásnak a bekövetkezése nélkül, amely a pályakezdő, fiatal irodalomtörténésznek és zenésznek, Csörsz Rumen Istvánnak a kutatásba való bevonásával kezdődött. A közköltészeti forráskiadványok egy irodalomtörténeti könyvsorozatban talált otthonra, s ez aligha véletlen: az irodalomtörténet számára releváns szövegek jelentős bővüléséhez járult hozzá ez a feltáró munka, még ha ennek méltó és teljes körű felismerése csak töredékesen mutatkozik is meg az újabb irodalomtörténeti szakirodalomban.

Mivel a régi paraszti világ átalakulása és eltűnte miatt megfogyatkoztak a lehetséges adatközlők, s ez a folyamat aligha fog megállni vagy megfordulni, egyre kevésbé lehet pusztán a gyűjtések révén tudományos eredmények eléré-

4 Erről lásd recenziómat: SZILÁGYI Márton, „Küllös Imola, Közköltészet és népköltészet, A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata”, *Irodalomtörténet* 87 (2006): 467–472.

5 A XVIII. századi közköltészetet közlő könyvsorozat egyik darabjáról írott kritikámat lásd SZILÁGYI Márton, „Közköltészet 2., Társasági és lakodalmi költészet”, *Ethnographia* 121, 1. sz. (2010): 93–100. A későbbi köteteknél lektori és sorozatszerkesztői feladatokat láttam el.

6 Vö. KÜLLÖS Imola, *Közkézen, közszájon, köztudatban: Folklorisztikai tanulmányok* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2012). Erről a könyvről bővebben lásd recenziómat: SZILÁGYI Márton, „Küllös Imola: Közkézen, közszájon, köztudatban. Folklorisztikai tanulmányok”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 117 (2013): 227–231.

sét remélni (hiába övezi mesterségesen gerjesztett figyelem a folklorizmus jelenségéhez tartozó feldolgozásokat és egyéb akkulturációs műveleteket, amelyeket a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozata karol föl mint néprajzot, mert ezek kívül esnek a tudomány határain). Aktuális feladatként viszont megmarad az a lehetőség, hogy az eddig felhalmozott (kiadott és kiadatlan) anyag szövegfilológiai elemzésével és tudománytörténeti újragondolásával találjon távlatot saját múltjához ez a tudományág. Megítélésem szerint a kulcskérdés ugyanis éppen a történetileg változó folklórfogalmak leírása és értelmezése lehet, azaz annak leírása, kik, mikor és mit tekintettek „nép”-nek és „folklór”-nak. Hiszen ez határozta meg aztán a gyűjtés vezérelveit is, azt, hogy kitől és mit kellene följegyezni. Ennek a munkának a jelentősége a közelebbi és távolabbi jövőben egyre inkább növekedni fog, s ez egy olyan közös pont, amely a néprajznak és az irodalomtörténetnek egyaránt érdekes lehet. Horváth János klasszikus munkája után az utóbbi évtizedekben több fontos irodalomtörténeti monográfia bizonyítja ezt, amelyeknek szerencsére nem is maradt el a folklorisztikai recepciója, bár azért ez lehetett volna mélyrehatóbb is.⁷ Ennek a munkálkodásnak látom immár ez első komoly teljesítményeit a másik oldalról, a néprajzban is.

A XIX. századi folklórfelfogások mélyfúrásszerű elemzésén túl⁸ a legtöbb, távlatos, az irodalomtörténet oldaláról is releváns új eredmény a néprajzi szövegfilológia felbukkanásával érkezett. Természetesen az archivális szövegekkel, gyűjtésekkel való foglalkozás mint néprajzos kutatási módszer magában foglal számos eredendő metodológiai dilemmát is, hiszen a kontextusuk nélküli, „halott szövegek” interpretációja nyilván erősen korlátozott. Csakhogy éppen a levéltári létmód jelenthet egy olyan újabb kontextust, amelynek a feltárása újabb következtetésekre vezethet – s annak megragadása, hogy miképpen jött létre a gyűjtés, s utána miképpen archiválódott, számos ponton meríthet a hasonló forrásbázisra támaszkodó irodalomtörténeti (s persze történeti) filológia módszertanából. Ez oly annyira új kezdeményezésnek bizonyult, hogy még csak szabályzat vagy ajánlás sem készült korábban a nem recens gyűjtésű, hanem

7 HORVÁTH JÁNOS, *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfigig*, 2. kiadás (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978); KOROMPAY H. JÁNOS, *A „jellemzetes” irodalom jegyében: Az 1840-es évek irodalomkritikai gondolkodása*, Irodalomtudomány és kritika (Budapest: Akadémiai Kiadó – Universitas Kiadó, 1998); MILBACHER RÓBERT, *„Földben állasz mély gyökökkel”: A magyar irodalmi népiesség genezisének akkulturációs eljárásai és póriás hagyományának vázlata*, Doktori mestermunkák (Budapest: Osiris Kiadó, 2000); CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig: Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)*, Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok (Budapest: Universitas Kiadó, 2016); VADERNA GÁBOR, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben* (Budapest: Universitas Kiadó, 2017).

8 GULYÁS JUDIT, *„Mert ha irunk népdalt, mért ne népmesét?”: A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában*, Néprajzi tanulmányok (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010).

levéltári vagy kéziratári munkával föltárható szöveganyag kiadására: a Voigt Vilmos és Balogh Lajos készítette korábbi útmutató⁹ ezzel még csak említés szintjén sem foglalkozott. Ezért aztán az ezzel a feladattal birkózó kutatóknak maguknak kellett megteremteniük a kritikai kiadáshoz szükséges alapelveket – külön méltánylandó teljesítmény, hogy ezt nem egyszerűen az irodalmi szövegek kritikai kiadásának átvételével oldották meg, hanem képesek voltak az immár újrafogalmazott szabályzatot megfontolva új, a folklór igényeihez igazodó közlési kereteket kitalálni, gazdagítván ezzel a magyarországi textológia módszertani repertoárját is.

Ez is feltétele volt annak, hogy oly annyira átütővé váljék az a törekvés, amely a magyar folklór szövegbázisának kialakítását, a folklorisztika eltérő kánonjait elsősorban a különböző XIX. századi gyűjtői koncepciók elemzésén keresztül akarta megragadni, s ehhez a legcélravezetőbb útnak a gyűjtői hálózatok és a gyűjtések minuciózus elemzését kívánta elvégezni. Olosz Katalin hatalmas terjedelmű szövegkiadásai tették közzé azt a kéziratban maradt anyagot, amely az erdélyi folklórgyűjtések XIX. századi áramában keletkezett, de egykorúan nem jutott el a publikálásig.¹⁰ Ezeknek a kutatásoknak az egyik centruma pedig Kriza János *Vadrózsák* című kötete volt; a kéziratban maradt, egykorúan tervezett második kötet anyagát ő szedte össze az archívumukból, s ő rekonstruálta a gyűjteményt.¹¹ A *Vadrózsák* keletkezéséről és a gyűjtést létrehozó személyek hálózatáról szintén az ő kutatásaiból tudunk a legtöbbet, illetve a hozzá csatlakozó fiatal folklorista, Szakál Anna önálló munkája révén.¹² Megjegyezném,

9 VOIGT Vilmos és BALOGH Lajos, *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata*, Szerkesztési irányelvek 4 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974).

10 Mint például: SZABÓ Sámuel, *Erdélyi néphagyományok 1863–1884*, Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát kiad. OLOSZ Katalin (Budapest – Marosvásárhely: Európai Folklór Intézet – Mentor Könyvkiadó, 2009); *Nagyszalontai népballadák és epikus énekek 1912–1919*, A Folklore Fellows magyar osztálya nagyszalontai gyűjtőszövetségének hagyatékából kiad. OLOSZ Katalin (Kolozsvár: Kriza János Társaság, 2018). Ez utóbbi szövegkiadásról lásd recenziómat: SZILÁGYI Márton, „Nagyszalontai népballadák és epikus énekek 1912–1919”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 122 (2018): 817–822. Egy másik kötetéről lásd KÜLLŐS Imola, „Kanyaró Ferenc: Erdélyi népballadák és epikus énekek 1892–1905, kiad. Olosz Katalin”, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok* 5, szerk. Csörsz Rumén István, 383–389 (Budapest: reciti, 2017). Lásd még az ilyen típusú kutatások életprogramjának hátteréül a következő interjút: „A fiataloknak is csak ajánlani tudom, hogy ne higgyenek egyik nagy tekintélynek sem. Nézzék meg, nézzenek utána!» A »levéltárakkal megáldott« Olosz Katalinnal beszélget Keszeg Vilmos, tanszékvezető egyetemi tanár”, *Etnoszkóp* 1, 1. sz. (2011): 139–164.

11 KRIZA János, *Vadrózsák II. Erdélyi néphagyományok*, kiad. OLOSZ Katalin (Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2013).

12 Forráskiadásáról lásd a recenziómat: SZILÁGYI Márton, „Így nőtt fejemre a sok vadrózsá...». Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 117 (2013): 749–754.

hogy Szakál Anna megjelenés előtt álló szövegkiadása, amelynek lektora voltam, Ürmösi Sándor írásos életművének, nem csupán folklórgyűjtéseinek anyagát tartalmazza, s egészen új fénybe állítja mindazt, amit a XIX. századi néprajzi gyűjtésekről eddig gondoltunk (miközben képes felvillantani egy különös pályát befutó unitárius lelkész írásgyakorlatként felfogható irodalmi munkásságát is). A Krizával való foglalkozás ráadásul a magyar folklorisztika centrumát érintő kutatás, így az itt elért új eredmények bizonyosan érintik, sőt átformálják a magyar folklór egész szövegbázisáról és annak belső megoszlásáról eddig kialakított tudománytörténeti konstrukciókat is.

Megítélésem szerint ehhez az utóbbi években felnyíló perspektívához tartozik egy másik, a magyar folklorisztika XIX. századi periódusának központi kánonjához kapcsolódó, fontos kötet, Arany László népmesegyűjteményének kritikai kiadása is, amelyet Domokos Mariann és Gulyás Judit készített el, szerencsés módon igazodva az Arany János 200. születésnapjára időzített tudományos eredményekhez.¹³

Számszerűleg talán nem tűnik soknak az ebbe a törekvésbe sorolható eredmények sora. Jelentőségét azonban aligha lehet alábecsülni. Egyrészt mert ennek van egy nemzedéki jellege is (idősebb, nagy tudású mesterekhez szegődött, ifjabb évjáráthoz tartozó, elkötelezett és felkészült kutatókat láthatunk témát és módszert választani), másrészt ezek a munkálatok egymásba is kapcsolódnak, s tendenciaszerűnek mutatkoznak. Mindkét sajátosság azzal kecsegtet, hogy ezek folytatandó s lendületben lévő kutatások, amelyek ráadásul komoly szakértelemmel és tudatosan kapcsolódnak egy szintén nemzedéki jegyeket is mutató irodalomtörténeti megközelítésmóddhoz, amely az irodalom társadalmi használatának történeti módozatai iránt érdeklődik.

Néprajz és irodalomtörténet kapcsolata kapcsán tehát nem lehetőségekről és esetleg megvalósítható koncepciókról lehet beszélni, hanem már olyan eredményekről is, amelyek kézzelfoghatóan bizonyítják ennek a két területnek az egymásra utaltságát és együttműködésének a távlatait. A legfontosabb az lenne, ha ezek a kezdeményezések szervesülni és folytatódni tudnának. A szövegfilológia felé fordulás – megítélésem szerint – az egyik lehetséges iránya lehet az új utakat keresni kénytelen folklorisztikának (a másik nyilván a kulturális antropológiai útkeresés, azaz annak következetes végiggondolása: mely folklórműfajok azok, amelyek ma is produktívak s ma is gyűjthetők), hiszen a néprajz számára kutatási objektumot jelentő paraszti világ oly annyira átalakult mára, hogy eredeti

13 *Az Arany család mesegyűjteménye: Az Arany család kéziratos mese- és találósgyűjteményének, valamint Arany László Eredeti népmesék című művének szinoptikus kritikai kiadása*, kiad. DOMOKOS Mariann és GULYÁS Judit (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Universitas Kiadó – MTA Könyvtár és Információs Központ, 2018). VADERNA Gábor recenzióját lásd jelen kötet *Szemle* rovatában.

formájában – már ha volt neki eredeti formája... – meg is szűnt létezni. Ami viszont rendelkezésre áll s feldolgozásra vár, az az a hatalmas szöveganyag, amelyet az elmúlt 200 évben a nemzetépítés ihletében, s különböző népfelfogások keretében hoztak létre gyűjtéssel foglalkozó értelmiségiek és kvázi-értelmiségiek nemzedékei. Ha ezzel az írásos hagyatékkal tudunk valamit kezdeni, az számos ponton a korabeli irodalmiság mibenlétére is új fényt vethet, s ezzel erősítheti azokat a kontextualista törekvéseket az irodalomtörténet-írásban, amelyek az írói szerepértelmezések és az irodalmi intézményrendszer változásai iránt érdeklődnek.¹⁴ S ilyenformán az irodalomtörténet bőven kaphat újabb impulzusokat a néprajzi kutatásoktól.

Ezt pedig nem érzem sem kevés, sem méltatlan feladatnak a jövő néprajzosai számára.

14 Ennek a törekvésnek az egyik reprezentánsa az utóbbi évtizedekben: KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete: Kritikai életrajz*, Osiris monográfiák (Budapest: Osiris Kiadó, 2008).